

VƏKİLİN VƏ VƏKİLLİK PEŞƏSİNİN MÜSTƏQİLLİYİNİN NƏZƏRİ VƏ PRAKTİKİ-HÜQUQİ ƏSASLARI, PRİNSİPLƏRİ

TURAN ABDULLAZADƏ¹

Annotasiya

Bu məqalədə vəkillərin və vəkillik peşəsinin müstəqilliyinə dair yerli və beynəlxalq normalar, bu şərafli peşədə müstəqilliyin sərhədlərinin harada başlayıb harada bitdiyi araşdırılacaqdır. Müstəqillik və azadlıq ifadələrini hər kəs, necə deyərlər, başa düşdüyü kimi öz fikri ilə ölçür. Lakin həqiqətdə və hüquqi normalarda vəkilin və vəkillik peşəsinin müstəqilliyi nədə ifadə olunur? Bəs hüquqi anlamda vəkilin müstəqilliyi hansı aspektlərdə ifadə olunur? Vəkilin müstəqilliyi, məhz onun hüquqi və etik öhdəliklərinin sərhədlərini aşsa bilərmi? Vəkilin müstəqilliyi hüquqi sistemlərdə ədalət mühakiməsinin təmin olunması və vətəndaşların müdafiə hüquqlarının qorunması baxımından əsas prinsiplərdən biridir. Aydın məsələdir ki, qanunu pozmaq, saxta və təhrif olunmuş məlumat təqdim etmək və ya müvəkkilinin qeyri-qanuni hərəkətlərini ört-basdır etmək kimi hallar vəkilin müstəqilliyi prinsipinin müdafiə çərçivəsinə daxil ola bilmir. Yəni müstəqillik qanunvericilik normalarına və etik qaydalara əsaslanır və bu çərçivəni aşmır. Vəkilin müstəqilliyi aşağıdakı əsaslara görə önəmlidir:

- *Ədalət mühakiməsinin təmin edilməsi. Müstəqil vəkil olmadan şəxslərin müdafiə hüququ təsirli şəkildə realizə oluna bilməz;*
- *Hüquqların müdafiəsi. Vəkilin müstəqilliyi vətəndaşların ədalətli məhkəmə prosesinə və bərabər hüquqi müdafiəyə malik olmasını təmin edir;*
- *Qərəzsiz müdafiə. Dövlət və ya üçüncü tərəflərin təsirindən azad olan vəkil, müvəkkilinin maraqlarını obyektiv şəkildə qoruyur və lazımı müdafiəni təmin edir;*
- *Demokratik hüquqi dövlətin prinsipi. Vəkilin müstəqilliyi hüquqi dövlətdə qanunun aliliyinin və hüquq bərabərliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır.*

Deməli, vəkilin müstəqilliyi hüququn aliliyinin, ədalət mühakiməsinin obyektivliyinin və vətəndaşların müdafiə hüququnun əsas təminatlarından biridir. Müstəqillik dövlətin, məhkəmənin və digər təsirlərin xaricində fəaliyyət göstərməyi nəzərdə tutur, lakin bu, qanun və etik qaydalar çərçivəsində məhdudlaşdırılır. Bu balans, həm cəmiyyətin hüquqi sabitliyini, həm də fərdin ədalət mühakiməsinə, ədalətli məhkəmə araşdırmasına çıxışını (çatımlılığını) qoruyur. Məqalə ilə tanış olduqdan sonra belə bir fikrə gəlmək olar ki, qədim Roma imperatoru və stoik filosof Mark Avreli (Marcus Aurelius) demişkən: “azadlıq və müstəqillik istədiyən şeyi etmək yox, istəmədiyən şeyi etməyə məcbur edilməməkdir” (“Meditations” əsəri).

Açar sözlər: müstəqil vəkillik, vəkil andı, ifadə azadlığı, vəkillik peşəsi, ilk vəkillər, etik normalar, antik roma, antik yunan, renesans, qədim peşə, demokratik cəmiyyət.

I. Giriş

Mövzumuz müstəqil vəkilliyə həsr edildiyindən düşünürük ki, ilk öncə vəkillik peşəsinin qədim tarixinə nəzər yetirək.

Bu bir reallıqdır ki, vəkillik peşəsinin tarixi barədə Azərbaycan dilində elmi ədəbiyyat və məqalə olduqca azdır. Tarixdə vəkilliyin ilkin rüşeymləri və vəkillərin ilk əcdadlarının kim olması ilə bağlı sualların cavabı, yəqin ki, hamıya maraqlıdır.

Qədim Yunan mifologiyasına görə, Zevsin qızları (belə məlum olur ki, tarixdəki ilk vəkillər qadınlar olmuşlar) olan Litailər vəkillik peşəsinin ilk təmsilçiləri olaraq qəbul edirlər. Litailər hakimlərə (antik tanrılara) “cinayət törədənlərin aldanıldıqlarını” söyləmiş və Zevsdən, habelə digər tanrılardan onların bağışlanmasını tələb etmişlər. Məhz bu səbəbdən, vəkillik peşəsinin ilk təmsilçiləri olaraq Litailər qəbul edilmişdir. Pis ruhlu, günaha və cinayətə təşviq edici “Cinayət Tanrısı” Atenin bacıları olan Litailər, həm yaxşılardan müdafiəçisi, həm də cinayət və günah işləyənlər adına əfv

¹ Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvü / e-mail: turanabdullazada@gmail.com

diləyicisi olmuşlar. Litailərin daim Atenin ətrafında dönmələrinin səbəbi isə onun insanları cinayətə və günaha təşviq etməsinə əngəl olmaq idi. Çirkin görüntülərinin əksinə ali bir ruhla vəzifələrini icra edən Litailər, günümüzdə vəkillərin etdiyi işi icra etmişlər. Yəni insanları cinayət və cəzanın dəhşətindən qorumağa, onları daim müdafiəyə çalışmışlar. Qədim Yunan filosofu Homer, ölümsüz əsəri “İlyada” da Litailəri (ilk vəkilləri) belə təsvir etmişdir:

Gün olar yanılar, cinayət edər insanlar,
Gözəl qurbanlar, sovqatlarla yalvararlar,
Qurban yağlarıyla yumşaldarlar tanrıları,
Ulu Zevsin qızlarıdır Litailər,
Topal, üzləri büzüşmüş, gözləri çəpdir,
Qaçarlar cinayətin arxasından dərdli-dərdli,
Amma güclüdür, çevik ayaqlıdır cinayət,
Litailərdən çox öndə qaçar cinayət,
İnsanlara pislik edə-edə dolaşar yer üzünü,
Litailər isə yetişər, pisliliyi düzəltməyə can atarlar,
Dinlələr özlərinə sayğı göstərənləri,
Onlara yardım edərlər canla-başla,
Onlara qulaq asmayan olarsa yalvararlar Zevsə,
Cinayət ilişsin onlara qulaq asmayanlara,
Cəzalarını tapsın, etdikləri qarşısına çıxсын deyərlər [22].

Antik Yunan-Roma dövründən sonra vəkillik peşəsi uzun müddət durğunluq dönəmini yaşadı. Çünki Antik dövrün əksinə Orta əsrlər Avropasında hüquq daha çox kilsə tərəfindən yönləndirilir və dövlət dini qaydalarla idarə olunurdu. Bu isə vəkillik peşəsinin inkişafını ləngidirdi. Hüquqi mübahisələrə kilsə məhkəmələrində dini qanunlar əsasında baxılırdı. 12-ci yüzillikdə vəkillik peşəsi yenidən çiçəklənmə dövrünə qədəm qoymağa başladı. Xüsusilə İtaliyanın Bolonya vilayətində Roma hüququ yenidən öyrənilməyə başladı və bununla da vəkillik peşəsi küllərindən yenidən doğmağa başladı.

Daha sonra vəkillik peşəsi insanlığın aydınlıq çağı olan Renessans ilə birlikdə daha çox inkişaf etməyə başladı. Bu dövrdə vəkil, tanrıdan qorxan, gerçəyi və ədaləti sevən şəxs kimi qeyd olunurdu. Yenə bu dövrdə Fransada vəkillər peşələrini yaşadıkları yerdən kənar da icra etdikləri üçün “ədalətin gəzən cəngavərləri” olaraq xarakterizə edilirdilər. Vəkilliyin cəngavərlik kimi bir düzənlə əlaqələndirilməsi də təsadüfi deyildi. Bu səbəbə görə “Xalq Cəngavərləri” olaraq adlandırılan vəkillər, özlərini və icra etdikləri peşəni cəngavərlik şərafi və ləyaqəti ilə bağlı hesab etmişdilər. Vəkillik peşəsinin tarixindən çox danışmaq olar. Lakin hazırkı mövzumuz vəkilliyin tarixi ilə bağlı deyil, müstəqil vəkillik barədə vəkil həmkarlarımıza, digər hüquqşünaslara, bütövlükdə hüquq camiasına və vətəndaşlara faydalı və maarifləndirici məqalə təqdim etməklə əlaqədardır.

II. Vəkil peşəsinin müstəqilliyi demokratik-hüquqi dövlətin əsas təminatlarından biridir

Tarix boyu istər vəkil, istərsə də digər peşə birliklərinin yaranmasındakı əsas prioritet hədəf həmin peşənin müstəqilliyini, nüfuzunu, peşə standartlarını qorumaq, peşə sahiblərinin (mənsublarının) təhlükəsizliyini və hüququnu müdafiə etmək olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının da əsas məqsədi digər ölkələrin ali vəkil qurumları kimi birinci növbədə vəkilliyin nüfuzunu, maraqlarını, vəkillərin müstəqilliyini və hüquqlarını qorumaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası qeyri-dövlət, müstəqil, özünüidarə edən və bütün vəkillərin daxil olduğu təşkilatdır, qeyri-kommersiya məqsədilə yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası Azərbaycan SSR-nin 13 noyabr 1980-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan SSR vəkilliyi haqqında Əsasnamə ilə fəaliyyət göstərmiş Vəkillər Kollegiyasının hüquqi varisidir.

Qanunvericiliyə əsasən, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının əsas vəzifəsi hər bir şəxsin hüquq və azadlıqlarının, qanunla qorunan mənafeələrinin müdafiə edilməsindən, onlara peşəkar, yüksək keyfiyyətli, vicdanlı hüquqi yardım göstərilməsini təmin etməkdən, vəkillik peşəsinin nüfuzunu yüksəltməkdən ibarətdir.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin yaratdığı presedent hüququnda da vəkilliyin müstəqilliyinə olduqca böyük yer verilir.

Avropada vəkil peşəsinə dair əsas prinsiplər haqqında Xartiya, eyni zamanda Avropa vəkillərinin davranış Kodeksinin (CCBE Code of Conduct) 2.6.1-cı bəndinə əsasən, vəkil konfidensiallıq və digər əsas peşə prinsiplərinə zidd olmayacaq çərçivədə göstərdiyi xidmətlərlə bağlı ictimaiyyəti düzgün məlumatlandırmaq vəzifəsi daşıyır [2]. Yəni vəkil öz peşəsinin icra edərkən onun müstəqilliyinə xələl gətirəcək yan təsirlərə və kənar müdaxilələrə məruz qalmamalıdır.

Xartiyanın preambulasında Avropa vəkillərinin davranış Kodeksindən çıxarış verilmişdir. Belə ki, qeyd edilir ki, vəkillik fəaliyyətinə hörmət cəmiyyətdə qanunçuluğun və demokratiyanın ilkin şərtidir.

Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında 28 dekabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununda [11] da vəkilin və vəkillik peşəsinin müstəqilliyinə dair çoxsaylı müddəalar öz əksini tapmışdır. Belə ki, elə həmin Qanunun 1-ci maddəsində qeyd olunmuşdur ki, Azərbaycan Respublikasında vəkillik, hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirməli olan müstəqil hüquqi təsisatdır. Vəkillik qanunun aliliyi, müstəqillik, demokratizm, humanizm, ədalət, aşkarlıq və konfidensiallıq prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərir.

Vəkillər və vəkillik fəaliyyətinə dair məsələlər üzrə müstəqil qərar qəbul edilməsi vəkilliyin əsaslarından birini təşkil edir. Qanunun 5-ci maddəsində qeyd olunmuşdur ki, vəkillik fəaliyyəti irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının üstünlüyü, qanunun aliliyi, vəkillərin müstəqilliyi, onlarla hüquqi yardım üçün müraciət edənlər arasında olan münasibətlərin könüllüliyü əsasında və vəkil etikasına riayət edilməklə həyata keçirilir.

Qeyd edilən məsələlər həmin Qanunun 14-cü maddəsində əksini tapan vəkilin andı ilə bir daha təsdiq edilir: “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına əməl etməklə vəkil vəzifələrimi müstəqil olaraq şərəflə və vicdanla yerinə yetirməyə, ədalətli və prinsipial olmağa, insan hüquq və azadlıqlarını mərdliklə və dönmədən müdafiə etməyə, peşə sirrini qorumağa təntənəli surətdə and içirəm”. Göründüyü kimi müstəqil olmaq nəinki vəkilin hüququ, həm də vəkil andından irəli gələn vəzifəsidir.

Həmin Qanunun 15-ci maddəsində qeyd olunmuşdur ki, vəkillər müstəqildirlər və yalnız qanunun tələblərinə tabedirlər.

Eyni zamanda qeyd olunmuşdur ki, peşə fəaliyyətini həyata keçirməklə əlaqədar müstəqil araşdırmalar aparmaq vəkilin hüququdur.

Vəkillərin davranış qaydaları haqqında Əsasnamənin (Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Konfransı tərəfindən 07.12.2017-ci il tarixdə qəbul olunmuşdur) 2.1-ci bəndi vəkilin müstəqilliyi ilə bağlıdır. Həmin bənddə qeyd olunmuşdur ki, vəkillər müstəqildirlər və yalnız qanunun tələblərinə tabedirlər. Peşə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar vəkilin tam şəkildə müstəqil olması əsas şərtidir. Vəkil onun müstəqilliyinə xələl gətirə biləcək bütün hərəkətlərdən çəkinməli və öz peşəsinin nüfuzunu digər maraqlardan üstün tutmalıdır.

Həmin Əsasnamənin 2.14-cü bəndində qeyd olunmuşdur ki, vəkil öz peşə borcunun müstəqil surətdə yerinə yetirilməsinə, həmçinin ədalət mühakiməsinin lazımı qaydada həyata keçirilməsinin təmin edilməsinə mane olan fəaliyyətdən çəkinməlidir.

Eyni zamanda Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin tövsiyəsinə əsasən, vəkil öz peşə standartlarını həyata keçirərkən hər hansı sanksiya və təzyiqlərdən əziyyət çəkməməlidir [4]. Bu məsələ eyni zamanda BMT-nin Hüquqşünasların rolu üzrə Əsas Prinsiplərində [24] də qeyd olunmuşdur (“UN Basic Principles on the Role of Lawyers” (1990)).

Eyni zamanda qeyd olunmuşdur ki, vəkillik peşəsinin müstəqilliyi birbaşa ifadə azadlığı ilə bağlıdır (Avropa Məhkəməsi bir çox qərarlarında bu ifadəyə yer vermişdir).

Beynəlxalq normativlərdə qeyd olunmuşdur ki, vəkil məhkəmə-hüquq sistemi haqqında yazılar yaza, hətta tənqidi fikirlər səsləndirə bilər. Ancaq bu tənqidlər ictimaiyyətdə yanlış fikirlər oyatmamalı, təhrif olunmuş məlumatlara əsaslanmamalıdır. Tənqid proporsional və doğru faktlara əsaslanmalıdır.

Ədalət üçün müdafiə ən təməl haqq olduğu üçün o haqqın müdafiəsində vəkillərin müstəqilliyin müstəsna önəmi var. Vəkillərin müstəqilliyi hüquq sisteminin dayanıqlılığını və davamlılığını təmin edir. Bədi dildə desək, vəkillik hüquq sistemində qanunçuluq ruhunun zəncirlənməsinin qarşısına keçə biləcək yeganə qüvvədir.

BMT-nin Vəkillərin roluna dair Əsas Prinsiplərinin 17-19-cu bəndlərində qeyd olunmuşdur ki, peşəkar və etik davranış qaydalarına əsasən, vəkillər hökmlərə, qərarlara və məhkəmə fəaliyyətinə münasibət bildirə, hətta onları tənqid edə bilərlər. Bununla belə, saxta ittiham və təmənnasız hücumlara əsaslanan tənqid-ifadə azadlığı hüququ ilə əhatə olunmur. Vəkillərin məhkəmə-hüquq sistemində oynadığı müstəsna rola görə, onların tənqidi digər hər kəsdən daha çox məhkəməyə və ədliyyə sistemində olan etibarını sarsıda bilər.

Ona görə də vəkilin tənqidi münasib (mütənasib) və həqiqətə uyğun olmalıdır.

Bununla belə əlavə edilmişdir ki, hökumətlər vəkillərlə müştəriləri arasında peşəkar münasibətlər çərçivəsində bütün ünsiyyətlərin və məsləhətləşmələrin konfidensial olmasını qəbul etməli və bununla bağlı qaydalara riayət etməlidirlər.

Konfidensiallıq həm vəkil üçün etika, imtiyaz, hüquq, həm də vəzifədir.

Avropa Vəkillər Kollegiyaları və Hüquq Cəmiyyətləri Assosiasiyasının (CCBE) avropalı hüquqşünaslar üçün davranış kodeksi haqqında CCBE Xartiyası [2] və Avropa hüquq peşəsinin əsas prinsipləri xüsusilə vurğulayır ki, vəkil nəinki kənar müdaxilə və arzuolunmaz təsirlərdən, hətta öz müştərisinə münasibətdə də müstəqil qalmaq bacarmalıdır.

Buradan belə nəticəyə gəlirik ki, vəkilin müstəqilliyi iki istiqamətə ayrılır: xarici müstəqillik, daxili müstəqillik. Xarici müstəqillik kənar təsirlərdən müdaxiləni nəzərdə tutur. Daxili müstəqillik isə müştərisinə münasibətdə də müstəqilliyini qorumasında ifadə olunur. Həmçinin orada qeyd olunur ki, vəkilin peşə fəaliyyətinə hörmətlə yanaşılması istənilən cəmiyyətdə qanunçuluğun və demokratiyanın əsas şərtidir. Hakimin qərəzsizliyi hüquq sistemi üçün nə qədər önəmlidirsə, vəkilin müstəqilliyi də o qədər əhəmiyyətlidir.

Müstəqil olmayan vəkil öz peşə borcunu lazımi qaydada və keyfiyyətli şəkildə icra edə bilməz. Vəkillərin roluna dair BMT-nin Əsas Prinsiplərində (1990) də qeyd olunmuşdur ki, vəkillik peşəsinin müstəqilliyi birbaşa ifadə azadlığı ilə bağlıdır.

Şarl Lui Monteskyö qeyd etmişdir ki, azadlıq qanunun imkan verdiyi hər şeydən istifadə haqqıdır [19]. George Orwell isə bədi şəkildə bunu belə ifadə etmişdir ki, azadlıq - iki üstəgəl iki dördə bərabərdir - olduğunu söyləyə bilməkdir. Azadlıq istədiyini şeyi etmək yox, istəmədiyini şeyə məcbur edilməməkdir [7].

Vəkillik fəlsəfəsinin təbiətində azadlıq, müstəqillik, sərbəst iradə ifadəsi yatır. Müstəqil vəkillər olmadan ədalət, stabil demokratiya, hüquqi dövlət yoxdur. Avropa hüquq camiasında belə bir ifadə vardır ki, müstəqil vəkillər yoxdursa, demək ki, ədalət də yoxdur [15].

Qurani-Kərimdə Allahın sifətlərindən biri kimi ən çox çəkilən ad - vəkilidir. Belə ki, orada düz 22 dəfə vəkil adı çəkilir: 1) Ali İmran surəsi - “O nə gözəl vəkilidir!” 2) Ən-Nisa Surəsi - “Allah vəkil olaraq kifayət edir!” 3) Əl-Ənam surəsi - “O, hər şeyə vəkilidir!” 4) Hud Surəsi - “Allah hər şeyə vəkilidir!” 5) Yusuf surəsi - “Allah dediyimizə vəkilidir!” 6) Əl-İsra surəsi - “Məndən başqa vəkil tutmayın!” 7) Əl-Əhzab surəsi - “Allahın vəkil olması kifayət edir!” 8) Əz-Zumər surəsi - “Allah hər şeyin yaradanıdır. O hər şeyə vəkilidir!” 9) Əl-Muddəssir surəsi - “Allah şərqin və qərbin vəkilidir. Elə isə özünə onu vəkil götür” [10].

Qurandakı həmin surələri oxuduqdan sonra vəkillik peşəsinin təbiətinin ilahi çalarlara malik olduğunun fərqi varırsan. İnsanların bir çoxu prosessual ədalətin realizə olunduğu məhkəmələrdən bir çox hallarda ilahi ədalət gözləyirlər. Bunu bədi dildə pafoslu şəkildə belə deyə bilərik: vəkillik peşəsi ilahi ədalətin insan cildindəki təzahürüdür.

Vəkillərin müstəqilliyinin və ifadə azadlığının vacibliyinə İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin bir çox qərarlarında da bu və ya digər formada toxunulmuşdur. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi uzun müddətdir ki, vəkillərin öz işlərini yerinə yetirərkən xüsusi müdafiə hüququna malik olduğunu bəyan etmişdir. Çünki vəkillərin müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərlə ədalət mühakiməsi arasında vasitəçi rolu onları sistemin mühüm iştirakçısına çevirir. İnsanların şəxsi həyatlarına hörmət, o cümlədən özünüifadə hüquqları başqalarını şoka saldığına görə məhdudlaşdırıla bilməz (Dudgeon Birləşmiş Krallığa qarşı işi, 1981, Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi) [21].

Bəzi dövlətlərdə insan hüquqlarının müdafiəsi üçün məhkəmə prosesi əlçatmaz və ya səmərəsiz ola bilər. Belə şəraitdə vəkillərin öz müştərilərinin hüquqlarının müdafiəsində effektiv olması üçün onlara bəyanatlar daxil olmaqla digər ifadə formaları və ya məhkəmə prosesinin ciddi nəzarətindən kənarında baş verən digər fəaliyyətlərlə məşğul olmaları lazım gələ bilər [1].

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarında deyilir ki, vəkillər peşəkar fəaliyyətlərini yerinə yetirərkən təmkinli, dürüst və ləyaqətli olmaq kimi məhdudiyyətlərə məruz qalsalar da, onlar həmçinin yurisdiksiyadan yurisdiksiyaya görə dəyişə bilən xüsusi hüquq və imtiyazlardan istifadə edə bilərlər. Adətən buna vəkilin məhkəmədə arqumentlərdən geniş istifadəsi aid edilir [14]. Vəkillərin ifadə azadlığı hüquq peşəsinin müstəqilliyi ilə bağlıdır və ədalət mühakiməsinin səmərəli fəaliyyəti üçün əhəmiyyətlidir [8].

Vəkilin göstərdiyi xidmətlə əlaqəli polis nəzarətində saxlanması, şəxsi axtarış və alkoqol, qan analizinə məruz qalması İnsan Hüquqları haqqında Konvensiyanın 5-ci maddəsini pozur (François Fransaya qarşı, 1996) [5]. Vəkil ofislərində axtarış aparılması vəkillərin konfidensiallığı və müstəqilliyi prinsipinə müdaxilədir (Mançevşi Moldovaya qarşı, 2008) [13]. Vəkillərin otağında axtarış aparılması Konvensiyanın pozuntusudur (Petri Sallinan Finlandiyaya qarşı, 2005) [16].

Vəkillər Kollegiyası vəkillərin peşəkar birliyidir və vətəndaş cəmiyyəti institutu kimi dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanları sisteminə daxil deyildir. Vəkil peşəsi dövlətin və cəmiyyətin spesifik bir institutudur, bu peşənin təbiəti elmi ədəbiyyatda hələ də müzakirə mövzudur. Bütün müasir dövlətlərdə vəkillik peşəsi dövlət səlahiyyətlərini həyata keçirmədiyi üçün dövlət institutu, dövlət orqanı və ya dövlət təşkilatı deyildir. Vəkillər məmur, dövlət qulluqçusu deyillər və dövlət adından qərar qəbul etmirlər. Elmi ədəbiyyatda ümumi fikir ondan ibarətdir ki, vəkil peşəsi vətəndaş cəmiyyəti strukturuna daxil olan bir təşkilatdır.

S.E.Libanovanın qeyd etdiyi kimi, vəkil konkret şəxsin, institusional vəkillik isə bütün cəmiyyətin maraqlarını müdafiə edir [18]. A.A.Voronov da oxşar mövqedən çıxış edir. Onun fikrincə, müasir dünyada vəkillik institutu vətəndaş cəmiyyətinin bir növ təməlidir [23]. Haqlı olaraq qeyd edilir ki, düşüncə, ifadə azadlığının olmadığı cəmiyyətdə vəkillər heç nə edə bilməz [6]. Vəkillik peşəsinin yaradıldığı və fəaliyyət göstərdiyi hər bir dövlətin vətəndaş cəmiyyətinə malik olmadığını nəzərə alaraq etiraf etmək lazımdır ki, bu institut istənilən halda fərdlər və təşkilatlar arasında bir növ vasitəçi rolu kimi çox mühüm rol oynayır və bu unikal peşə hər zaman müstəqillik çalarlarını qoruyaraq dövlət mexanizmlərdən asılı olmayan yol izləyir.

Vəkillik peşəsi cəmiyyətin universal institutudur. Bu baxımdan vəkillik peşəsini, görünür, nə dövlət institutu, nə də vətəndaş cəmiyyəti institutu kimi təsnif etmək olmaz. Elmi ədəbiyyatda vəkillərin, ilk növbədə, şəxsi maraqların müdafiəsini təmin etdiyi nöqtəyi-nəzər ifadə edilir və buna görə də hesab edilir ki vəkillik peşəsinin və ictimai mənafeyi həyata keçirən dövlətin maraqları çox vaxt üst-üstə düşür. Baxmayaraq ki, dövlət və peşənin maraqları üst-üstə düşür və dövlət orqanları ilə vəkillər bir çox hallarda bir çox qəbildən olan işlərdə opponent olurlar, lakin vəkillərin həyata keçirdiyi fəaliyyət birbaşa dövlətin və hüquq sisteminin davamlılığının, etimadının, nüfuzunun qorunmasına kömək edir.

Hüquq sisteminin işlək olmasına etimadın olmadığı ölkələrə xarici şirkətlər böyük investisiyalar yatırırlar. Vəkillik peşəsinin müstəqilliyinə təminat ilə ölkə iqtisadiyyatının möhkəm dayaq üzərində qurulması tendensiyası düz mütənasibdir. Yəni əgər müstəqillik vəkillik varsa, demək ki, güclü dövlət iqtisadiyyatı da vardır.

Müasir dövrdə vəkillik peşəsi milli hüquq sisteminin mühüm elementidir. Vəkillər peşə səlahiyyətlərindən istifadə edərək qanunvericilik aktlarında yol verilən nöqsanlara, qanunda

boşluqların olmasına, vəzifəli şəxslərin işində yol verilən səhv və nöqsanlara diqqət yetirir, bir növ “ictimai nəzarətçi” funksiyasını yerinə yetirirlər. Üstəlik, bunu müstəqil olaraq etsələr də, yenə də hüquq baxımından, hüquqi üsul və vasitələrdən istifadə edərək edirlər. Beləliklə, bütövlükdə hüquq sistemi və onun ayrı-ayrı komponentləri - normativ hüquqi və hüquq-mühafizə aktları, dövlət orqanları və hüquq münasibətləri, o cümlədən vəkilliyin təsiri altında təkmilləşdirilir. Təhlillərdə qeyd edilir ki, bizim bütün məhkəmə təcrübəmiz təkcə hakimlərin deyil, həm də vəkillərin, onların köməkçilərinin və ya köməkçi ədliyyə orqanlarının əməyinin nəticəsidir. Qanunumuz üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edən bütün kassasiya təcrübəsi vəkillərin fəal, demək olar ki, daimi iştirakı ilə inkişaf etdirilib [20].

XX əsrdə cəmiyyətdə, hüquq sistemində bütün əsaslı dəyişikliklərə başçılıq edənlər vəkillər olmuşdur. Ona görə də İngilis Ümumi Hüququ “Judge-Made Law”, yəni “Hakim yaratdığı hüquq” olmasına rəğmən, həmin dövrdə Amerikada hüquq, yəni Amerikan hüququ hakim tərəfindən həyata keçirilən və yaradılan hüquq deyil, tam əksinə “Attorney-Influenced Law”, yəni “Advokatın (vəkilin) təsir etdiyi hüquq” olmuşdur. Çünki o dövrdə və hazırda da Amerika Birləşmiş Ştatlarında və xüsusilə də cinayət işlərində, çəkişmə və mühakimə prosesi bir rəqabət, bir yarış zonasıdır və bu zonada, bu bölgədə peşəsinin başına istər təyinat, istərsə də seçkilərlə gəlmiş olsun, hakimdən daha çox işin gedişatına təsirini göstərə bilən, daha effektiv rol oynayan və aktiv olan hüquq aktyorları vəkillər hesab olunur.

III. Nəticə

Qeyd olunanlardan göründüyü kimi, vəkil peşəsi müasir dövlətin və cəmiyyətin ən mühüm institutudur. O, insanın və vətəndaşın hüquq, azadlıq və mənafelərinin müdafiəsini təmin etmək və bununla da ictimai münasibətlərin mütərəqqi inkişafına töhfə vermək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Vəkillərin işinin səmərəliliyi dövlətdə fərdi təhlükəsizliyin və ictimai sabitliyin göstəricilərindən biri, habelə onun demokratikliyinin əsas meyarlarından biridir.

Mövzuya bədii çalarlar qatsaq, belə deyə bilərik ki, ədalət dünyanın ruhudursa, o ruh vəkillərin vücudunda gəzir. Vəkil - nizamlayıcıdır, vəkil - nəzarətçidir, vəkil - hüquq sistemindəki xaosun təmizləyicisidir. Vəkil - hüquq bələdçisi, vəkillik isə hüquq sisteminin dayanıqlıq zənciridir.

Roma hüququnda belə bir ifadə vardır: “Nulla poena sine lege” (Yəni qanunla qadağan olunmayan hər şey yol veriləndir) [25]. Müasir hüquq sistemlərində də bu prinsip keçərlidir. Vəkillər müdafiə etdiyi şəxsin hüquqları naminə bu prinsipi rəhbər tutmaqla qanunu pozmadan bəzən qanunun və hüququn sərhədlərini aşsa bilərlər. Buna qanunun işləmə mexanizminə elastiklik (əsnəklik) kimi keyfiyyətin aşılmasının vəkillərin hadisəyə baxış bucağının təsiri də deyə bilərik.

Ümumiyyətlə, vəkillik hadisələri ağ və qara olaraq adlandırmaq deyildir, onların ortasında ədaləti və düzlüyü görmək, qanunun gücündən savadla istifadə etməyi bacarmaqdır. Unutmamaq lazımdır ki, vəkillik peşəsi ayrı-ayrı işlərdə prosessual ədalətin əsas təminatçılarından biridir. Dövlət orqanları və özəl qurumlar tərəfindən səlahiyyətlərindən sui-istifadə edildiyi hallarda o mühüm nəzarət mexanizmlərinin bir hissəsini təşkil edir.

Vəkillər keçmişdə müstəqil idilər, indi də müstəqildirlər. Dünyada heç bir hiss təqsirsiz birinin azad edilməsində pay sahibi olmaq qədər gözəl ola bilməz. Buna görə vəkilin bu müqəddəs və şərəfli peşə fəaliyyətini həyata keçirərkən siyasi, iqtisadi və intellektual cəhətdən müstəqilliyi olmalıdır. Bunun əksi heç bir demokratik cəmiyyətdə qəbul edilə bilməz.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Bagirov and others v. Azerbaijan. European Court of Human Rights, 2015. para. 50.
2. CCBE Code of Conduct, 28 October 1988.
3. Charter of CCBE on Basic Principles of the Legal Profession in Europe, 26 November 2006, art. 1, 2.
4. Council of Europe CM Recommendation (*Recommendation No. R (2000) 21*), 25 October 2000, Article 1.2.
5. François v. France, 2011, European Human Rights Court.
6. Franz Kafka. “The Trial” novel, published in 1925.
7. George Orwell. “1984” novel, published 1949.

8. Hajibeyli and Aliyev v. Azerbaijan. European Court of Human Rights, para. 60.
9. Historical Development of the Legal Profession, 15.11.2019
URL: <https://prezi.com/p/mvhmmcvnpjey/avukatlk-mesleginin-tarihsel-gelisimi/>, (last access: 10.11.2024)
10. Holy Quran (Qurani Kerim).
URL: <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/> <https://www.quran.az/> (last access: 19.11.2024).
11. Law of the Republic of Azerbaijan No. 783-IQ of December 28, 1999, "On lawyers and legal practice", Law of the Republic of Azerbaijan on lawyers and legal profession Law of the Republic of Azerbaijan No. 1099-VIQD dated February 23, 2024 (in Azerbaijani / *“Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında” 28 dekabr 1999-cu il, 783-IQ №-li Azərbaycan Respublikası qanunu*).
12. Lawyers and Politics in France, 1814–1950: The State, the Market, and the Public, 27 December 2018.
URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/law-and-social-inquiry/article/abs/lawyers-and-politics-in-france-18141950-the-state-the-market-and-the-public/321C54D24591304911D4A7CA42C26F72>, (last access: 10.11.2024)
13. Manchevshi v. Moldova. European Court of Human Rights, 2008.
14. Namazov v. Azerbaijan. European Court of Human Rights 2013, para. 46.
15. <https://www.coe.int/en/web/cepej/ccbe> (last access: 09.11.2024)
16. Petri Sallinen v. Finland. European Court of Human Rights, 2008.
17. “Regulation on the rules of conduct of lawyers”, adopted by the Conference of Bar Association members of the Republic of Azerbaijan on 07.12.2017 (in Azerbaijani / *“Vəkillərin davranış qaydaları haqqında Əsasnamənin” (Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Konfransı tərəfindən 07.12.2017-ci il tarixdə qəbul olunmuşdur)*).
18. Russian Advocacy in the 21st Century and Its Trinity, by Libanova Svetlana Eduardovna.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiyskaya-advokatura-v-xxi-veke-i-ee-triedinstvo> (last access: 19.11.2024).
19. Sh. Lui de Monteskyo (Montesquieu) - De l'Esprit des Lois, 1748.
20. Sliozberg. “Дела минувших дней” 1933/ National Library of Israel or Encyclopedia.com.
21. The case of Dudgeon v UK, European Court of Human Rights, 22 October 1981.
22. The First Representatives of Lawyering: Litalis, 22.07.2021 (in Turkish / *Avukatlığın İlk Temsilcileri: Litaliler*).
- URL: <https://microdestek.com.tr/avukatligin-ilk-temsilcileri-litaliler.html>, (last access 10.11.2024).
23. The role of advocacy in the implementation of the constitutional right to qualified legal assistance dissertation and abstract topic according to the Higher Attestation Commission of the Russian Federation 12.00.11, Doctor of Law Voronov Alexander Alekseevich, 2008.
URL: <https://www.dissercat.com/content/rol-advokatury-v-realizatsii-konstitutsionnogo-prava-na-kvalifitsirovannuyu-yuridicheskuyu--0> (last access:19.11.2024).
24. “UN Basic Principles on the Role of Lawyers” (1990).
25. URL:
<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195369380.001.0001/acref-9780195369380-e-1492> (last access 19.11.2024).

THEORETICAL AND PRACTICAL LEGAL BASIS OF THE INDEPENDENCE OF A LAWYER AND THE LAWYER PROFESSION

TURAN ABDULLAZADEH¹

Abstract

In this article, you will become familiar with local and international norms regarding the independence of lawyers and the legal profession, and you will learn where the boundaries of independence in this honorable profession begin and end. Everyone interprets the expressions of independence and freedom, so to speak, according to their own understanding. However, in reality and in legal norms, what does the independence of a lawyer and the legal profession represent? In what aspects is a lawyer's independence expressed in legal terms? Can the independence of a lawyer go beyond their legal and ethical obligations? The independence of a lawyer is one of the main principles in legal systems in terms of ensuring the administration of justice and protecting the defense rights of citizens. It is clear that actions such as violating the law, presenting false or distorted information, or concealing the unlawful acts of a client do not fall within the framework of the principle of lawyer's independence. That is, independence is based on legislative norms and ethical rules and does not exceed these boundaries. The independence of a lawyer is important for the following reasons:

- *Ensuring the administration of justice. Without an independent lawyer, individuals' right to defense cannot be effectively realized;*
- *Protection of rights. A lawyer's independence ensures that citizens have access to a fair trial and equal legal protection;*
- *Unbiased defense. A lawyer free from the influence of the state or third parties protects the interests of their client objectively and ensures necessary defense;*
- *Principle of a democratic legal state. A lawyer's independence plays an important role in ensuring the rule of law and legal equality in a legal state.*

Thus, the independence of a lawyer is one of the main guarantees of the rule of law, the objectivity of the administration of justice, and the right of citizens to defense. Independence means operating outside the influence of the state, court, and other forces, but it is limited within the framework of law and ethical rules. This balance protects both the legal stability of society and the individual's access to justice and a fair trial. After becoming familiar with the article, one may come to the conclusion that, as the Roman emperor and Stoic philosopher Marcus Aurelius said in his Meditations; "freedom and independence is not doing what you want, but not being forced to do what you do not want."

Keywords: *independent advocacy, lawyer's oath, freedom of expression, legal profession, first lawyers, ethical norms, ancient Rome, ancient Greece, Renaissance, ancient profession, democratic society.*

¹ Member of Azerbaijani Bar Association / email: turanabdullazada@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ НЕЗАВИСИМОСТИ АДВОКАТА И АДВОКАТСКОЙ ПРОФЕССИИ

ТУРАН АБДУЛЛАЗАДЕ¹

Резюме

В этой статье вы познакомитесь с местными и международными нормами, касающимися независимости адвокатов и адвокатской профессии, а также узнаете, где начинаются и заканчиваются границы независимости в этой благородной профессии. Каждый воспринимает выражения «независимость» и «свобода» по-своему, в соответствии с личным пониманием. Однако на самом деле, в юридических нормах, чем выражается независимость адвоката и адвокатской профессии? В каких аспектах юридически проявляется независимость адвоката? Может ли независимость адвоката нарушать его юридические и этические обязательства? Независимость адвоката является одним из основных принципов обеспечения правосудия в юридических системах и защиты прав граждан на защиту. Очевидно, что нарушение закона, подача ложных и искаженных данных или сокрытие незаконных действий клиента не входят в рамки защиты принципа независимости адвоката. То есть независимость основана на законодательных нормах и этических правилах и не выходит за их пределы. Независимость адвоката важна по следующим основным причинам:

- Обеспечение правосудия. Без независимого адвоката право на защиту не может быть эффективно реализовано;*
- Защита прав. Независимость адвоката гарантирует гражданам справедливый судебный процесс и равную правовую защиту;*
- Объективная защита. Адвокат, свободный от влияния государства или третьих сторон, объективно защищает интересы клиента и обеспечивает необходимую защиту;*
- Принцип демократического правового государства. Независимость адвоката играет важную роль в обеспечении верховенства закона и равенства перед законом в правовом государстве.*

Таким образом, независимость адвоката является одним из главных гарантов верховенства права, объективности правосудия и права граждан на защиту. Независимость подразумевает деятельность вне влияния государства, суда и других сторон, но она ограничена рамками закона и этических норм. Этот баланс сохраняет как юридическую стабильность общества, так и доступ личности к правосудию и справедливому судебному разбирательству. После знакомства с материалом статьи можно прийти к такому выводу: как говорил древнеримский император и стоический философ Марк Аврелий (Marcus Aurelius): «Свобода и независимость — это не делать то, что хочешь, а не быть вынужденным делать то, чего не хочешь» (произведение «Meditations»).

Ключевые слова: *независимая адвокатура, адвокатская клятва, свобода выражения, адвокатская профессия, первые адвокаты, этические нормы, античный Рим, античная Греция, Ренессанс, древняя профессия, демократическое общество.*

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.01.2025

Çara qəbul tarixi: 30.04.2025

¹ Член Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики / email: turanabdullazada@gmail.com